

שביתת בהמתו בנו ועבדו

ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: (שמות כ, ט)

ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך: (דברים ה, יג)

שביתת בהמתו ולא דמחמר

כתב הרמב"ם (שבת כ, א) אסור להוציא משא על הבהמה בשבת שנאמר (שמות כ"ג) למען ינוח שורך וחמורך, אחד שור וחמור ואחד כל בהמה חיה ועוף, ואם הוציא על הבהמה אף על פי שהוא מצווה על שביתתה אינו לוקה לפי שאיסורו בא מכלל עשה, לפיכך המחמר אחר בהמתו בשבת והיה עליה משאוי פטור. ענין מחמר הוא היכא שהוא גורם להבהמה לעשות מלאכה, כגון שהיה עליו משא והאדם בדיבורו או במעשיו גורם לו שילך עם המשא. ממשיך הרמב"ם (שם הל' ב) ושואל הלא לאו מפורש בתורה שנאמר (שמות כ) לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך, שלא יחרוש בה וכיוצא בחרישה, ונמצא לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין ואין לוקין עליו.

ונחלקו הראשונים בביאור דברי הרמב"ם, המגיד משנה מבאר שכוונת הרמב"ם בתירוץ שהלאו ההוא אינו בא למלאכת הבהמה בלא סיוע האדם, אלא למלאכות שהאדם והבהמה שותפין בהן, ויש בכלל זה החרישה, אלא שכיון שלא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך כולל אף בבהמה מלאכה שהעושה אותה במזיד נהרג עליה והיא החרישה, אפילו בשאר מלאכות הבהמות אע"פ שהאדם שותף בהן כגון מחמר, אינו לוקה לפי שיש בלאו זה אזהרה למלאכה שיש בה מיתת ב"ד. ודלא כרש"י (שבת קנד, א) שכתב שהלאו הזה ניתן לאזהרת מיתת ב"ד מפני שכתוב בו אזהרה לאדם. והרמב"ם סובר שאין פירוש זה מחוור שאם לא היה באזהרת הבהמה שום צד מיתת ב"ד אע"פ שהזכירה בלאו אחד עם האדם, היה לוקה על הבהמה שהרי אין בה צד מיתה, ולכן פירש שאף בבהמה יש צד לאזהרת מיתת ב"ד ומפני כך אינו לוקה על שאר מלאכות.

וכ' המ"מ שהרמב"ן ז"ל (שורש יד) סבר בדעת הרמב"ם שאין במחמר לאו כלל, שלא תעשה כל מלאכה לא בא אלא למלאכות שחייבין עליהן מיתה כגון חרישה, אבל מחמר אינו אלא עשה. וכ"ה בספר החינוך (מצוה לב) שלפי הרמב"ם במחמר לבד אין בו אלא איסור עשה, ועל כן אמרו בגמרא (שבת קנד, א) לפי דעתו שלא דמחמר הוא לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, כלומר שאדם נהרג על זה ואין לוקין עליו.

הרמב"ן עצמו חולק על הרמב"ם וסובר שהלאו של לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך מיירי במחמר, ופטרוהו מחטאת משום דלא עביד מעשה בגופו, ומה"ט פטרוהו גם ממיתת בית דין, ולא פירשוהו בחורש וזולתו מן המלאכות הנעשות בגופו שלאדם שהוא מתחייב בהן מיתה, שאותן מלאכות לא הוצרכו לדרשן מפסוק אתה ובהמתך שמלאכת עצמו היא ובהמתו עמו ככלי ביד האומן כגון הגרון ביד החוצב בו והמשור ביד מניפו.

אבל לשניהם היכא שאינו מחמר אחר הבהמה אינו עובר אלא בעשה דכתיב למען ינוח. ולא כן דעת רש"י (עבודה זרה טו, א) דאמרינן התם שאסור למכור בהמה גסה לגוי גזרה משום שאלה, וכתב רש"י דאי שרינן לזבוני בהמה גסה ולא חיישינן למאי דעבדה מלאכה בשבת, אתי הוא לאושולי בהמתו לעובד כוכבים ועביד בה מלאכה בשבת, וקא עבר בלאו דכתיב (דברים ה) לא תעשה כל מלאכה וגו' וכל בהמתך, דהשתא בהמת ישראל היא ומצווה הוא על שביתתה. ושם הרי אין היהודי נמצא, ובכל זאת כתב רש"י שעובר משום לאו דלא תעשה וכו'.

הק' המנ"ח למה הרמב"ם לא מנה העשה של שביתת בהמתו, ויש שתירצו שהרמב"ם כלל את זה בעשה של תשבות. וז"ל בספר המצוות (מצות עשה קנד) שצונו שנשבות בשבת והוא אמרו ית' (משפטי' כג) וביום השביעי תשבות, ובאר לנו יתעלה שהשביתה מן המלאכות היא חובה עלינו ועל בהמתנו ועבדינו.

מחמר אחר בהמה שאינו שלו

יתכן נ"מ בין הבנת הרמב"ן בדברי הרמב"ם להבנת המ"מ, דהנה נחלקו הראשונים האם יש איסור מחמר בבהמת חבירו, דעת הרמב"ן (שבת קנג, ב) שאסור גם בבהמת חבירו, ולפי"ז מיישב למה הגמ' (שם) נקט איסור של מחמר ולא שביתת בהמתו, משום דשביתת בהמתו אינו נוהג אלא בבהמתו משא"כ איסור מחמר. אבל בהגהת אשרי (פ"ק דע"ז) מבואר שאינו עובר. והרמב"ם הרי נקט להדיא בהמתו, אז לפי המ"מ שלהרמב"ם יש כאן לאו א"כ מוכח שמחמר אינו נוהג אלא בבהמתו, אבל לפי הרמב"ן שאין כאן אלא עשה, אינו מוכרח מה יהיה הדין היכא שעובר בל"ת.

שביתת בהמתו במלאכת הוצאה

הפני יהושע (שבת נא, ב) חידש שאיסור שביתת בהמתו לא שייך אלא כשהבהמה עושה מלאכה גמורה, משא"כ במלאכת הוצאה. עי"ש טעמו משום דהוצאה לרה"ר אפילו באדם מלאכה גרועה היא, ולא בכלל לא תעשה כל מלאכה היא אי לאו דילפינן לה באפי נפשה מקרא דלא יצא דכתיב במן או מקרא דזיעבירו קול במחנה דכתיב במשכן. ולפי"ז יישבו קושיית הרמב"ן למה מקשה ממחמר ולא משביתת בהמה, דשם מיירי בהוצאה וליכא איסור דאוריתא של שביתת בהמתו.

שביתת בהמתו לאשה

המנ"ח (מצוה לב) מסתפק אם מצות שביתת בהמו נוהג בנשים. עי"ש טעמו שהרי במצות שביתת בהמתו אין כאן אלא עשה של "למען ינוח", ואין זה אלחא מ"ע שהז"ג ונשים פטורות. ואפילו במצות קידוש לא היו חייבים אם לאו דהקשה של זכור ושמור דדרשינן את שישנו בשמור ישנו בזכור, אבל לענין שביתת בהמתו אין פסוק.

והנה הגמ' (עבודה זרה טו, א) אומרת שאסור למכור בהמה גסה לגוי משום "נסיוני", דזמנין דזבנה לה ניהליה סמוך לשקיעה החמה דמעלי שבתא, וא"ל תא נסייה ניהליה ושמעה ליה לקליה ואזלא מחמתיה, וניחא ליה דתיזל והוה ליה מחמר אחר בהמתו בשבת, והמחמר אחר בהמתו בשבת חייב חטאת. והק' בתוספות ל"ל טעמא דמחמר תיפוק ליה משום שביתת בהמתו לחוד. ותי' המנ"ח דאם נשים פטורות משביתת בהמה ניחא, דנקט איסור ששייך גם בנשים.

המשנה (שבת פ"ה מ"ד) אומרת שפרתו של ר"א יצאה ברצועה בין קרניה שלא ברצון חכמים. ובגמ' (שבת נד, ב) מק' וחדא פרה הויה ליה, והא אמר רב ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב תריסר אלפי עגלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה כל שתא ושתא, ומשני לא שלו היתה אלא של **שכינתו** היתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו. ומדייק מכאן המנ"ח והגרע"א (ועוד אחרונים) שאשה חייבת בשביתת בהמתה, דאלת"ה הרי מדובר בבהמה של אשה, אז למה לו למחות בה. וצ"ע למה באמת נשים חייבות בשביתת בהמתן אע"ג דהוי מ"ע שהז"ג.

ומסביר המנ"ח על פי דברי הריטב"א (קידושין כט, א) שה"ט שהיה ה"א לחייב אשה במתות מלת בנה אע"ג דהוי ז"ג, משום דהתם הוא במצוה דנפשה, אבל הכא במצוה דבנה הוה אמינא דמחייבא, דלא גרעה מבית דין דמחייבי למימהליה. ומכאן הוכיח המנ"ח שכל היכא שאין המצוה בגופה אין פטור של מ"ע שהז"ג, א"כ שביתת בהמתו נמי אינו מצוה שעל גופה אלא על הבהמה. אבל יש להעיר על דבריו שבריתב"א הרי כתב דלא גרע מב"ד, א"כ אין דברי הריטב"א אמורים אלא במצות מילה שאם אין האב מל יש חיוב על ב"ד, ואין להביא ראיה לשביתת בהמתו. עוד יש להעיר דלפי האחרונים שמבארים דברי הריטב"א שמילה היא מצוה של הבן אלא שהאב נצטווה לקיימו במקומו משום שהוא אינו יכול בעצמו, א"כ פשוט שזה לא שייך אלא במילה ולא בשביתת בהמתו.

הגרע"א מסביר על פי הר"ן (פרק כל כתבי) שאשה חייבת בג' סעודות בשבת, והטעם משום שההיקש אינו רק לענין קידוש היום, אלא שהוא כולל גם שאר מצות עשה של שבת, א"כ ה"ה שכולל גם שביתת בהמתו. אבל לפי ספר המנהיג (הובא בקה"י) שאין הכוונה שכל מ"ע של שבת כלולות בההיקש, אלא רק כל "זכירות" של שבת דהיינו ג' סעודות נכללים, א"כ שביתת בהמתו אינו בכלל.

שביתת בהמתו ביו"ט

כתב הרמ"א (סימן רמו, ג) שאין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביו"ט. וכתב המ"ב (ס"ק יט) משום דשביתת בהמתו ילפינן ממה דכתיב למען ינוח שורך וחמורך כמוך, והאי קרא בשבת כתיב. אבל המרש"ל חולק ע"ז ודעתו דיו"ט ושבת שוין הן בזה כמו בכל מלאכות, והב"י (סימן תצ"ה) הביא דעות הראשונים בזה ומצדד שם לאיסור, וע"כ יש להחמיר. וכן פסק בביאור הגר"א דהעיקר כדעת מהרש"ל הנ"ל. ולקמן (סימן תצ"ה ס"ג) מפרש הגר"א מה שכתוב שם בשו"ע דאין מוציאין משא על הבהמה ביו"ט, שהטעם הוא משום שביתת בהמתו.

והנה על המשנה (מכות כא, ב) דיש חורש תלם א' וחייב עליו משום שמונה לאוין מקשה הגמ' לילקי נמי משום זורע, ובגליון הש"ס הקשה דבלא"ה קשה דלילקי נמי בחורש משום מחמר אחר בהמתו, ואף אם אינה בהמתו להר"ן דמחמר אחר בהמה דעלמא חייב, אלא דלכאורה מוכח מזה דשביתת בהמתו דמחמר אינו ביו"ט, כמ"ש הרמ"א.

שנים שעשו

אבל אם כנים הדברים כתב בספר אפיקי ים (ח"ב ד, ב) לפשוט ספיקת האחרונים האם חייב משום שביתת בהמתו בשני בהמות, שהמקור חייב על הרמ"א (הנ"ל) כתב לחדש ששביתת בהמתו אינו אסור בשני בהמות, שהרי קי"ל דשנים שעשו מלאכה באופן שזה יכול וזה יכול שפטורים, א"כ אם שני בהמות מושכות בעגלה באופן שכל בהמה יכולה

לסחוב העגלה לבד, אין איסור שביתת בהמתו, אבל מדברי הגרע"א מבואר שחולק, דשם במכות מיירי שחורש בשני בהמות, ובכל זאת רצה הגרע"א לאסור משום שביתת בהמתו, ויש לדחות דשם מיירי בחרישה ואולי א"א לבדה.

האם חייב למנוע בהמתו מלעשות מלאכה

כתב המגן אברהם (סימן שה ס"ק טז) בשם מהרלב"ח שאם הבהמה מעצמה יצאה לחוץ ומשאה עליה שלא ע"י אדם, אין הבעל צריך למונעה. ותמה עליו המ"א דשלהי פרק במה בהמה יוצאה משמע היא מעצמה אסורה.

שביתת עבדו

אבל כדברי מהרלב"ח דייקו האחרונים (אמרי בינה שבת סי' א) משו"ת הרשב"א (חלק א סימן נט) שדן שם האם יש איסור שביתת עבדו בגוי ערל שאינו גר תושב. ודן שם לאסור, וכתב דלא אסרה תורה אלא משום ששביתתו עליו **במלאכתו** דומיא דשור וחמור, דמחזק קרא נפקי דכתיב (שמות כ"ג) ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך, ומה שור וחמור אנו מצווין עליו אף עבדנו אנו מצווין עליו, ואפילו בשלא קבל עליו שבע מצות דהרי הוא כשור וחמור. עוד כתב שאילו היה העבד או השפחה עושין מלאכת רבן שלא מדעתו, וניכר שאינן עושין לדעתו, שהוא מותר ואינו מצווה להפרישו, דומיא דקטן שאין ב"ד מצווין להפרישו בעושה על דעת עצמו. ובעושה על דעת אביו מפרישין אותו כדאיתא בפרק כל כתבי הקודש (קכא, א). ולא אסרה תורה גר תושב ועבד ואמה במלאכת ישראל אלא בשיש אמירה דישראל או שעושין על דעת ישראל, וכדאמרין בפרק כל כתבי הקודש קטן שבא לכבות אין שומעין לו, ואקשינן שמע מינה קטן אוכל נבלות ב"ד מצווין להפרישו ופרקינן, בקטן עושה על דעת אביו.

אבל ע"ש באמרי בינה שתמה עליו מהמכילתא (הובא בתוספות למס' שבת קכב, א) עה"פ למען ינוח שורך וחמורך וכו', יכול לא יניחנו תולש לא יניחנו עוקר, ת"ל למען ינוח ואין זה נוח אלא צער. משמע דבלי קרא היה מחויב להפריש הבהמה ממלאכת תולש, אע"פ שהיא עושה בעצמה. עוד יש להעיר על הרשב"א מהמכילתא דמשמע אפילו אם היא עושה מלאכת עצמה אסור, דשם היא אוכלת בשביל עצמה ואין זה **מלאכתו**.

גר תושב ועבד ערל

בעיקר הדין של שביתת עבדו ע"י בסימן בשו"ע (סי' שד) ובמ"ב (ס"ק א) כותב הקדמה וז"ל וכדי להקל על המעיין לידע טעם חלוקי הדינים המבוארים בסימן זה אקדים הקדמה קטנה. דהנה תרי קראי כתיבי (דברים ה, יג) חד למען ינוח עבדך ואמתך כמון, זה קאי על עבד שמל וטבל לשם עבדות וקבל עליו כל מצות עבדים, דהיינו כל מה שאשה חייבת, וא"כ גם מצות שבת בכלל, ואסור לעשות מלאכה בשבת. ואתי האי קרא לאורויי דשביתת העבד מוטל גם על רבו שהוא מצווה עליו למנוע מעשות מלאכה אפילו לצורך עצמו של העבד. ועוד כתיב קרא (שמות כג, יב) ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר, ודרשו חז"ל דקאי על עבד הקנוי לישראל קנין הגוף אבל לא מל וטבל רק קיבל עליו ז' מצות בני נח דגם לזה צריך רבו למנוע מלעשות מלאכה עבורו בשבת וה"ה דאסור מן התורה לכל ישראל לצוות לו לעשות מלאכה עבורם בשבת אבל לעצמו מותר עבד כזה לעשות מלאכה בשבת כיון דשבת אינו נכלל תוך ז' מצות בני נח ודינו כגר תושב דאינו מוזהר על השבת ומ"מ אסור מה"ת

לישראל לצוות לו לעשות מלאכה עבורו וכדכתיב וינפש בן אמתך והגר. ועבד הקנוי לישראל קנין גוף ולא מל ולא טבל וגם לא קיבל עליו אפילו ז' מצות בני נח בזה נחלקו הפוסקים אם גם ע"ז מצווים אנו על שביתתו וכמו שיתבאר.

שביתת קטן

במסכת שבת (קכא, א) איתא במניתינן שנכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עליהן, אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליהן. ובגמ' שמעת מינה קטן אוכל נבלות בית דין מצווין עליו להפרישו, אמר רבי יוחנן בקטן העושה לדעת אביו. פרש"י בקטן שידע להבחין שהכבוי זה נוח לאביו, ועושה בשבילו. משמע שדי בזה שהקטן יודע שהמלאכה נוחה לאביו כדי שיהיה אסור, ולפי"ז אפילו אם אין האב נמצא שם יהיה אסור. אבל במס' יבמות (קיד, א) כתב רש"י שהתינוק צופה באביו ורואה שנוח לו בכך, ואביו עומד עליו, דהוה כאילו הוא מצוהו לעשות. משמע שאינו אסור אא"כ עומד שם אביו, והוי כאילו צוהו לעשות המלאכה, אבל אם אינו עומד שם מותר. וצ"ב למה שינה ממה שכתב במס' שבת.

ספייה בידים או "אתה ובנך"

והנה נחלקו הראשונים בגדר האיסור השנוי במתני', רש"י עה"פ (שמות כ, ט) "אתה ובנך ובתך" מביא דברי המכילתא וז"ל, אלו קטנים, או אינו אלא גדולים, אמרת הרי כבר מזהירים הם, אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים, וזו ששנינו (שבת קכא, א) קטן שבא לכבות אין שומעין לו, מפני ששביתתו עליך. הרי לן שמקור חיוב שביתת בניו הוא מטעם אתה ובנך, וכ"כ הרמב"ן (שם) דבנך מיירי בקטנים, שהזהירנו בשבת שלא יעשו הבנים הקטנים מלאכה לדעתנו וברצוננו.

אבל הריטב"א (שם) פי' על דעת אביו שהוא בן דעת ודעתו לעשות נחת רוח לאביו, וכגון שאביו עומד עליו דחשבינן כאילו הוא עושה ברשותו ובמצותו, והא דכו"ע אסור ואפילו באיסורים דרבנן, דאפילו איסורים דרבנן נהי שאין בית דין מצווין להפרישו אסור להכין לו או לומר לו שיאכל, וכש"כ שאסור להאכילו בידים, ומכאן ראייה לדברינו.

בדברי הרשב"א יש סתירה, במסכת שבת (קנג, ב) כתב שכל שבגופו איכא איסורא דאורייתא אי אמרינן לקטן למיעבד איכא נמי איסורא דאורייתא, דכתיב לא תאכלום קרי ביה לא תאכלום, ואמרינן ביבמות פרק חרש (קיד, א) לא יאמר אדם לתינוק הבא לי חותם הבא לי מפתח, אבל מניחו תולש מניחו זורק, ולעיל (קכא, א) נמי תניא קטן שבא לכבות אין שומעין לו, ואוקימנא בגמרא בקטן העושה על דעת אביו, כלומר ועובר בזה משום לא תעשה מלאכה אתה ובנך. וכבר הקשה החת"ס (שו"ת חת"ס או"ח סי' פג) שהרשב"א פתח באיסור ספייה וסים באיסור לא תעשה כל מלאכה.

ולעיל (קכא, א) כתב הרשב"א שהוא מטעם ספייה בידים, וז"ל ואסיקנא בקטן העושה על דעת אביו וכיון שכן אפילו בדרבנן נמי מפרישין דהוה ליה כמו שצוהו אביו לעשות, ואפילו לפי מה שכתבתי אני ביבמות דלדידן דקיימא לן דאפילו בדאורייתא אין בית דין מצווין להפרישו, באיסורי דרבנן ספינן ליה בידים, הא לא קשיא לי דכיון דעביד לצורך אביו ולא לצרכו אסור.

ולפי הנ"ל י"ל שרש"י במס' שבת מפרש הגמ' כפי הטעם של "אתה ובנך", ולכן כתב שאם עושה בשביל האבא אסור אע"פ שאינו עומד שם וכאילו מצווהו, שכדי לעבור על אתה ובנך די בזה שהטן עושה בשביל האב, שזה האיסור שמלאכת האבלא יעשה ע"י הבן, וכמו שכתבנו לעיל לגבי שביתת עבד. אבל ביבמות ששם מקור הסוגיא של ספייה בידים, מפרש רש"י מדין ספייה בידים, ולכן לא נאסר אא"כ יש כאן "ספייה", אבל אם התינוק "צופה באביו ורואה שנוח לו בכך, ואביו עומד עליו, דהוה כאילו הוא מצווה לעשות" הוי כאילו מאכילו בידים.

קושיית המוצל מאש למה צריך ב' פסוקים

ועל פי החילוק הזה מיישב האחיעזר (ח"ג סי' פא אות כג), קושיית המוצל מאש דלמה לי פסוק מיוחד בשבת לחייב שביתת בניו, הרי כבר למדנו מדכתי' לא תאכלום ודרשינן לא תאכלום, שאסור לספות לקטן איסור מה"ת, ות' דלאו דלא תאכלום אינו עובר אלא היכא דספי בידים, ולד' הרשב"א (נדה מה, ב) גם באומר לה בהפרה טלי ואכלי הוי כספייה בידים [והמאירי ביבמות שם כ' דטלי ואכלי אין זה ספייה בידים], אבל בשבת אפילו אם אינו אומר לו, רק עושה בעצמו ע"ד אביו עובר על לאו דשביתה.

אבל בדברי הרשב"א (הנ"ל שבת קכא, א) מבואר שאפילו בעושה על דעת אביו הוי כאילו צווהו, שכ' על ת' הגמ' בעושה על דעת אביו, וז"ל ואסיקנא בקטן העושה על דעת אביו, וכיון שכן אפילו בדרבנן נמי מפרישין דהוה ליה כמו שצווהו אביו לעשות וכו'. ומבואר ברשב"א שבעל שמיפר נדר אשתו ישנו משום ספייה בידים, משום דהוי כמצוה לה לאכול. א"כ הדרא קושיא לדוכתיה, למ"ל קרא בשבת תיפ"ל מטעם איסור ספייה בידים.

ת' הגר"ח

וצריך לומר בדעת הרשב"א כתי' הגר"ח (הובא באחיעזר) ליישב קושיית המוצל מאש, שה"ט שצריך קרא מיוחד לאסור שביתת בנו, משום דיש נ"מ לגבי מומר. שהרי מומר לדבר אחד אינו מומר לכה"ת, אבל מומר לשבת הוי מומר לכה"ת. אז מצד ספייה בידים לא היה נעשה מומר לכה"ת אבל מצד "אתה ובנך" נעשה מומר לכה"ת.

אם הגדול קיבל שבת מוקדם

יש להסתפק היכא שהגדול כבר קיבל עליו שבת והקטן עדיין לא קיבל עליו שבת, האם מותר להקטן לעשות מלאכה בשביל הגדול. והנה לפי הטעם של ספייה בידים בוודאי מותר שאין כאן איסור לקטן, אבל לפי הטעם של "אתה ובנך" עדיין יש להסתפק, האם אזלינן בתר הגדול או הקטן. ובספר מנחת אריאל (שבתקכא, א) מביא משו"ת אג"מ (או"ח ג, לח) לענין שביתת עבד, דפשיטא ליה שאם האדון כבר קיבל שבת אסור לעבדו לעשות מלאכה בשבילו, ולכאורה ה"ה לענין קטן. ועי' בפרמ"ג (או"ח סי' רס"ו) במשבצות זהב לענין שביתת בהמתו היכא שהבעלים קיבלו עליהם תוספת שבת.

עירוב שנקרע החוט

בשו"ת הגרע"א (קמא סי' טו) דן היכא שנקרע החוט של העירוב, והתפארת ישראל פסק שהיות ואין לנו רה"ר מן התורה אפשר להביא הסידורים ע"י קטנים, כשיטת הרשב"א שאין איסור ספייה בידים באיסור דרבנן. הגרע"א חולק עליו דהא הר"ן (פ' כל כתבי) כתב

להדיא דאף להרשב"א ספינן ליה רק לצרכו אבל לא לצרכנו, ואדרבה מחינן בידיה. והנה הטעם של הרשב"א הוא משום שאם עושה לצרכינו חיישינן דילמא אתי למיסרך, דכשיגדל ימשיך לנהוג כמו שעשה עד עכשיו.

ולכן טען התפא"י דבנ"ד ל"ש אתי למיסרך כיון דלא הוי מלתא דקביעותא, הגרע"א דחה דבריו דדוקא בההיא דזמן ביוה"כ דמדינא הוי מותר ליתן לקטן לשותות, דמה שעושה הקטן השתיה הוא צורך עצמו אלא דמ"מ כיון דאנן עושים בשבילנו לברך שהחיינו אסור דלמא אתי למסרך, ובזה מחלקים דבמילה ביוה"כ דלאו מלתא דקביעותא מותר, אבל אם מעשה התינוק על דעת הגדול מדינא אסור.

גם מה שכתב דהוי לצורך מצוה דמותר כההיא דמתעסקים עם התינוק בשופר, גם זה אינו, דמותר רק לחנך הקטן במצוה במעשה זו, והוי ג"כ לצורך התינוק להרגילו במצוה, אבל לא לצרכנו.

אבל כותב הגרע"א שיש תקנה ליתן להתינוק חומש וסידור שישא לבה"כ לצורך עצמו להתפלל ולשמוע קריאת התורה, וממילא יצטרף הגדול עמו להתפלל יחד.

ועי' בהקדמת התפא"י למס' עירובין שמביא השקלא וטריא שהיה לו עם הגרע"א, ומביא שם ראיות שאפילו לצורך הגדול קי"ל שמותר לספות איסור דרבנן לקטן. א' מהא (סי' תקנט, ז) שמטעימין הכוס בברית ילה שחל בט' באב לקטן. ב' מהא שכתב הט"ז (או"ח שמו, ו) שמותר לקטנים להביא המפתח של הביהכ"נ היכא דליכא ר"א דאורייתא, אבל יש לדחות דשם הוי גם לצורכו.